

Edebiyat coğrafyası; Elif Şafak romanlarının coğrafi terim ve mekân analizleri

Literature geography; the analysis of geographical terms and location of Elif Şafak novels

Muhammet Kaçmaz*^a Perihan Kaçmaz^b

^a Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Sakarya.

^b Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Sakarya.

BİLGİ / INFO

Geliş/Received: 02.07.2019
 Kabul/Accepted: 16.09.2019

Anahtar Kelimeler:

Coğrafya
 Edebiyat coğrafyası
 Coğrafi merkezli okuma
 Elif Şafak
 Roman

Keywords:

Geography
 Literary geography
 Geography centered reading method
 Elif Şafak
 Novel

*Sorumlu yazar/Corresponding author:

(M. Kaçmaz) mkacmaz@sakarya.edu.tr

DOI: 10.17211/tcd.585678

Atf/Citation:

Kaçmaz, M. ve Kaçmaz, P. (2019). Edebiyat coğrafyası; Elif Şafak romanların coğrafi terim ve mekan analizi. *Türk Coğrafya Dergisi* (73), 53-60. DOI:10.17211/tcd.585678.

ÖZ / ABSTRACT

Yeryüzü ve insan arasındaki etkileşimi inceleyen coğrafyanın bilimsel önemi kimi zaman tartışma konusu yapılsa da coğrafya tarihinin akışını etkilemeye, insanların bireysel ve toplumsal yaşamlarını şekillendirmeye devam etmiş, mekânın insanı ve de insanın mekânı değiştirmesini anlamada bir yol gösterici olarak insanlığa her daim faydalı olmuştur. Günümüzde teknoloji ve bilişim alanındaki gelişmeler coğrafyanın bilimsel önemini yeniden arttırmakla birlikte coğrafya bilimini asıl önemli kılan faktör coğrafyanın diğer bilim dalları ile olan sıkı etkileşimidir. Bu etkileşim sahalarından biri de coğrafya ve edebiyatın buluşma noktası olan edebiyat coğrafyasıdır. Nitekim coğrafyacı da yazar da içinde bulunduğu toplumun, mekânın özelliklerini ve bunlar arasındaki ilişkileri sürekli gözlemler ve analiz eder. Romanlarda yer alan dünya, ülkeler, şehirler, kasaba ve köyler ile insanı ilgilendiren birçok konu doğal olarak coğrafyanın da konuları içerisinde yer almaktadır. İyi ya da tanınan, tartışılan yazar olmak için ülke ve dünya meselelerini romanlara taşımak en doğru yöntemlerden biridir. Yazarlar coğrafyanın gerçekçi ve güçlü yanını kullanarak etkili bir anlatım dili oluştururlar. Bu sayede yazarlar fikirlerini ya da analizlerini çok daha geniş kitlelere ulaştırma imkânı elde eder. Akademik olarak dile getirilen birçok coğrafi mesele; akademik kitap, makale ya da bildiri olarak ilgili çevrelere takdim edilse de sınırlı sayıda kişiye erişebilmektedir. Oysaki benzer konuları yazarlar romanlarında ele aldığında çok daha geniş kitlelere ulaştırma imkânı bulmaktadır. Bu nedenle romanlardaki coğrafyayı keşfetmek ve teşvik etmek coğrafyanın önemini anlaşılmasına ve etkisinin artmasına büyük katkı sağlayacaktır. Edebiyat coğrafyası uluslararası literatürde de yeni gelişen bir alan olarak ancak son yıllarda ilgi ve dikkat çekmeye başlamıştır. Bu çalışmada Elif Şafak'ın romanları coğrafi merkezli okuma yöntemi ile incelenmiş, incelenen romanlar için coğrafi terim ile mekân veri tabanları oluşturulmuştur. Veri tabanları Acces programı ile hazırlanmış olup romanlarda geçen yerler Arc.GIS 10 yazılımı ile haritalandırılmıştır. Veri tabanları ve haritalardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda romanların coğrafi terim ve mekân analizleri gerçekleştirilmiştir.

Although the scientific importance of the geography examining the interaction between the earth and human is sometimes discussed, geography has continued to influence the flow of history and shape the individual and social lives of people. It has always been useful to humanity as a guide in understanding the space that change the human and human who change the place. Today, although the developments in technology and informatics increase the scientific importance of geography again, the main factor that makes geography science important is the close interaction of geography with other sciences. One of these fields of interaction is the literature geography, which is the meeting point of geography and literature. As a matter of fact, both the geographer and the writer constantly observe and analyze the characteristics of the society and space and the relations between them. Naturally, the world, countries, cities, towns and villages and many other subjects of humanity are naturally included in the geography. It is one of the most accurate methods to bring country and world issues to novels in order to become a well-known or debated writer. Authors create an effective narrative language by using the realistic and strong side of geography. In this way, authors have the opportunity to convey their ideas or analyzes to a much wider audience. Although many geographical issues that expressed academically are presented to the relevant circles as academic books, articles or papers, they can reach a limited number of people. However, when the authors deal with similar subjects in their novels, they find the opportunity to reach a much wider audience. Therefore, discovering and encouraging the geography in the novels will contribute to the understanding of the importance of geography and increasing its influence. Literary geography, as a developing field even in international literature, has only recently started to attract attention. In this study, Elif Şafak 's novels were analyzed by geography centered reading method and geographical term and place databases were created for the novels examined. The databases were prepared by Acces program and the places in the novels were mapped with Arc.GIS 10 software. Geographical terms and spatial analyzes of novels were conducted in accordance with the results obtained from databases and maps.

1. Giriş

Coğrafyanın mekânı ve insanı inceleme biçiminin küreselden yerele çok farklı ölçek ve konularda olması coğrafyayı diğer bilimlerde farklı ve özel kılan durumlardan biridir. Coğrafyacı önce çevresinden başlamak üzere ülke ve dünya meselelerine ilgi duyar ve çözüm arar. Benzer şekilde yazar da içinde yaşadığı toplumu ve çevresindeki insanları gözlemler, ülkesinde ve dünyada yaşanan olaylara ilgili ve duyarlıdır. Denis Cosgrove'un "Coğrafya Her Yerde" yazısı coğrafyacılar ile romancıların yöntem ve konu olarak ortak yönleri olduğunu gösteren ifadelerden biridir. "Coğrafyacılar kendi çalışmalarını için "arazi" olarak adlandırdıkları mekânda araştırma yaparken de, bir cumartesi günü ailesiyle bir alışveriş merkezinde dolaşırken de gözlem yapmaktan, dolayısıyla da kendi mesleklerini icra etmekten geri kalmazlar (Tümertekin ve Özgüç, 2016). Coğrafyacı da yazar da içinde yaşadığı zamanı ve mekânı sürekli gözlemler, mekânlar-insanlar ve olaylar arasında anlamlı ilişkiler bulmaya çalışır ve açıklar.

Edebiyat coğrafyasının dünyadaki gelişimine baktığımızda öncelikle edebi metinlerde coğrafya konularının aranması ve bu metinlerde geçen mekânların haritalanmasının (edebiyat kartografyası) önce çıktığını görmekteyiz. Yakın zamanlarda ise coğrafya merkezli okuma yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Kefeli (2009) coğrafi merkezli okuma yöntemini şu şekilde açıklamaktadır; coğrafya merkezli okuma bir diğer deyişle 'géo-littéraire' yaklaşımı metni değerlendirme, okuma türlerinden birisidir. Toprak ve iklim şartları ile sosyal realiteyi şekillendiren coğrafya insanların duyuş tarzı, dünya görüşü, yaşama biçimi üzerinde etkili olurken sunduğu olanaklarla geleceği de yönlendirir. Herhangi bir bölgede gelişen edebiyatın doğadan ve çevresindeki kültürel, sosyal ve siyasî hareketlerden bağımsız olarak yapıldığı düşünülemez. İnsanlar yetiştikleri coğrafyanın yüzey şekilleri, bitki örtüsü ve iklim koşullarına bağlı bazı ruhî ve fizikî özellikler kazanırken insanı anlatan edebiyat da yaşadığı bölgenin coğrafi koordinatlarına bağlı olarak bazı özellikler taşımaktadır. Ancak bu tür okumalarda ön koşul metnin coğrafya merkezli (géo-littéraire) bir yaklaşımla incelenmeye uygun olup olmadığının tespitidir. Elif Şafak romanları incelendiğinde, dünyanın farklı ülke ve şehirlerinde dolayısı ile de farklı coğrafi ve kültürel ortamlarda yaşamış olması ve eserlerine bunu yansıtabilmesinden dolayı eserlerinin coğrafi merkezli okumaya oldukça elverişli olduğu görülmektedir.

Türk edebiyatında edebiyat-coğrafya ilişkisine ilk dikkati çeken isim Mehmet Kaplan (Coşkun, 2010) olurken coğrafyacılar arasında ise Hayati Doğanay (2012) ihtiyatlı olarak da olsa coğrafi düşüncede, edebiyatta coğrafya yaklaşımını ilk kez ele aldığını belirtmiştir. Doğanay "Nerede Coğrafya Vardır?" sorusunu sanat ve edebiyatta coğrafya bölümü ile açıklamıştır. Edebiyat coğrafyasının "enteresan bir coğrafi konu teşkil ettiği ve bu nedenle de yakın bir gelecekte araştırmalara ya da incelemelere konu olacağına doğal bir sonuç olarak baktığını" özellikle ifade etmiştir. Çağdaş Amerikalı coğrafyacı Yi Fu Tuan ise coğrafi mekânı kullanma ve anlamadaki ahlaki ve estetik değerlere harcadığı dikkat ile sanat ve edebiyata coğrafyacıların nasıl dâhil olabileceklerini gösteren modern bir rehber sayılabilir (TÜMERTEKİN, ÖZGÜÇ; 2010). Yi-fu Tuan edebiyat coğrafyası ile ilgili çalışma yapan ilk coğrafyacılarından biri olarak "beşeri bilimlerde köklerimiz sığ" olduğunu da ifade etmiştir. Ona göre edebiyat

yalnızca insanın çevre deneyimi ile ilgili önemli kanıtlar ihtiva etmez aynı zamanda çok zor problemler için işbirliği modellerini de ihtiva eder. Meinig ise "Sanat olarak Coğrafya" isimli makalesinde bu sığlığa ek olarak doğrudan sosyal bilimlerle ilgili çok sınırlı bir alanda çalışma yapıldığını ifade etmiştir. Bu nedenle edebiyat coğrafyası halen kesin çizgileri olmayan geniş ve kaçak bir alan olarak görülmekte ve oldukça uzun bir geçmişine rağmen akademik literatürde kendine ancak yer bulabilmiştir (Piatti, 2009).

Edebiyat coğrafyasının gelişmesinde Brosseau'nun 1994 yılında yayınladığı "Progress in Human Geography" adlı eseri de önemli bir adımdır. Bu çalışmada Brosseau edebiyat coğrafyası metodolojisini tartışmakla birlikte Fransız ve İngiliz edebiyatına aşina olmasından dolayı her iki dilde de yayın yapmış ve bu alanın uluslararası olmasında büyük katkıları olmuştur. Franco Moretti'nin "Atlas of the European Novel" (1998) adlı çalışması geleneksel beşeri coğrafya ile ilişki kurmadan edebiyat coğrafyasına tamamen farklı bir anlayış getirmektedir. Karşılaştırmalı edebiyat uzmanı Moretti'ye göre edebiyat coğrafyası; uygun metin özelliklerinin belirlenmesi, veri toplanması, verilerin kartografik olarak yeniden formüle edilmesi ve son olarak da edebiyat coğrafyasına yeni bir bakış açısı getirmek için genelleştirilerek haritalanmasıdır. Coğrafi Bilgi sistemlerinin gelişimi ile birlikte nitel ve nicel metodlar edebiyat coğrafyasında birleştirilebilmiştir (Hones, 2017). Bu çalışmalardan sonra romanlardaki mekânsal verilerin, veri tabanlarına ve coğrafi bilgi sistemlerine aktararak romanların analiz edilmesi yeni bir akım olarak edebiyat coğrafyasında kendine yer bulmaya çalıştığı görülmektedir. Bu bağlamda "Modelling Uncertain Geodata for the Literary Atlas of Europe" (Reuschel vd., 2013) ve "Studying Urban Space and Literary Representations Using GIS" (Alves ve Queiroz, 2013) adlı çalışmalar da coğrafi bilgi sistemleri kullanarak edebi metinler üzerinden haritalar oluşturan ve analizler yapan iki güzel örnektir.

2004 yılında Kraliyet Coğrafya Derneği ve İngiliz Coğrafyacılar Enstitüsü (Royal Geographical Society/Institute of British Geographers) tarafından gerçekleştirilen bir konferansta ise "Metin Üzerindeki Mekânlar", "Mekânsal Metinler" üzerine çok disiplinli oturumlar yer almıştır. Bu konferans sonrasında hem coğrafyacılar hem edebiyatçılar eleştirel edebiyat coğrafyasının; edebi metinlerin okunması ve sunulmasında coğrafi kavramlara referans verilmesi gerektiği ile ilgili çağrılarda bulunmuşlardır. Bu çağrılar karşılık bulduğu 2013 yılında kurulan açık erişime sahip "Literary Geographies" dergisi ile anlaşılmaktadır.

Edebiyat coğrafyası ile ilgili yakın zamanda Cambridge yayınlardan çıkan "Literature and Geography: The Writing of space throughout History" adlı kitap gerek yöntem gerek örnek çalışmalar açısından edebiyat coğrafyasındaki sistematik eksikliği gidermeyi amaçlayan ufuk açıcı bir eser olarak yakın zamanda (2016) yayınlanmıştır. Editörlüğünü Emmanuelle Peraldo'nun yaptığı bu kitapta üç ana bölüm altında toplam sekiz bölümde farklı yazarların çalışmalarına yer verilmiştir. Edebiyat Kartografyası, Coğrafi İmajinasyon, Coğrafi Metaforlardan Edebiyat Coğrafyasına, Coğrafi Romanlar, Coğrafi Şiirler, Şehir Yazıları, Jeopolitik ve Edebiyat gibi farklı bölümlerde onlarca makale yer almaktadır. Özellikle edebiyat coğrafyası ile ilgili çalışma yapıcaklar için güncel ve örnek bir kitap olarak ilgili literatüre önemli katkı yapmaktadır (Peraldo, 2016).¹ Görüldüğü üzere

¹Edebiyat Coğrafyası ve edebiyat coğrafyasının gelişimi ile ilgili olarak daha

edebiyat, coğrafyanın güçlü yanını kullanarak hem olayları ve olguları açıklamada hem de yazar ve okuyucu arasında köprü kurmada coğrafyadan istifade etmektedir.

2. Amaç ve Yöntem

Edebiyat coğrafyası sadece coğrafya açısından değil ülkemiz açısından da oldukça yeni ve ilgi çekici konulardan biridir. Bu çalışmanın temel amacı özgün ve yeni bir alanda hem akademik literatüre katkı yapmak hem de edebiyat ve romanlar vasıtası ile coğrafyanın kendini gösterebileceği yeni bir ilgi ve inceleme alanı oluşturmaktadır. Bu sayede edebiyat ve romanların ilgi çekiciliği ve popülerliğinden de istifade ederek coğrafyanın önemi ve gerekliliğini gözler önüne sermektir. Edebiyat coğrafyası ile ilgili metodolojik çalışma sayısının az olmasının yanı sıra birbirinden çok farklı bilim dallarının edebiyat coğrafyası ile ilgileniyor olması örnek çalışmalardan standart bir yöntem çıkarmayı zorlaştırmaktadır.

Bu çalışmada metinler yukarıda kısaca açıklanan coğrafya merkezli okuma yönetimi ile incelenmiş olup incelenen romanlar için veri tabanları oluşturulmuştur. Veri tabanları M.S. Acces programı ile hazırlanmıştır, coğrafya ile ilişki kurulabilecek mekân, insan ve coğrafi terim tabloları oluşturulmuştur. Romanlarda geçen yerlerin koordinatları da tespit edilerek Arc GIS 10 yazılımı ile haritalandırılmıştır.

geniş bilgiyi "Edebiyat Coğrafyası; Elif Şafak Romanlarında Coğrafi Unsurlar" isimli makale ve kaynakçada belirtilen ilgili yüksek lisans tezi incelenebilir.

2.1. Romanların Şahıs ve Coğrafi Terim Analizi

Romanların şahıs ve coğrafi terim analizlerinde, çalışmanın bütünlüğünü yansıtabilecek nitelikte olan Pinhan, İskender ve Aşk romanları örnek romanlar olarak seçilmiştir. ² İncelenen bu üç romanda geçen şahısların ve coğrafi terimlerin istatistiksel analizi yapılmıştır. İlgili veriler metin analizleri sırasında tespit edilerek Acces ile oluşturulan veri tabanlarına işlenmiştir. Çalışmada önce mekânı hem etkileyen hem de mekândan etkilenen insan ve insana ait coğrafi özelliklerin önemli olduğu düşüncesi ile romanlarda geçen şahısların analizleri ile başlanmıştır. Bu kapsamda coğrafi ilişki kurabileceği düşünülen parametreler (yaş durumu, cinsiyet, meslek, medeni durum, çocuk sayısı, doğum yeri, yaşanılan yer, dil, din, ırk ve eğitim durumu) veri tabanlarında alanlar olarak belirlenmiştir. Ancak bazı romanlarda geçen şahısların birçoğunda bu parametrelere ait bilgilerin yer almaması tabloda da (Tablo 1) görüldüğü üzere bu veri tabanlarından sağlıklı ve anlamlı analizler yapılmasını engellemektedir.

Yazarların hayatında etkili olan şehirlerin izlerini romanlarında yansıttıkları bu analizler sonucunda daha somut bir şekilde görülmüştür. Örneğin Şafak'ın hayatında etkili olan İstanbul, Mahrem romanında 49 karakterin 42'sinin, Baba ve Piç romanında 36 karakterin 19'unun yaşadığı şehirdir. Elif Şafak, bir röportajda Amerika'da bulunmasıyla ilgili, bir romancı olarak en büyük meselesinin İstanbul'un nabzını duyamamak olduğunu

²Şahıs ve coğrafi terim analizlerinde yüksek lisans tezinde tamamı incelenen 11 kitabın üçüne ait tablolardan örneklere yer verilmiştir. Örnek seçilen kitaplar çalışmanın bütünlüğüne uygun olacak şekilde seçilmiştir.

Tablo 1. Pinhan romanı şahıs tablosu.

Table 1. Pinhan novel person table.

Kimlik	Karakter İsimi	Yaş Durumu	Cinsiyet	Meslek	Medeni Hal	Çocuk Sayısı	Doğduğu Yer	Yaşadığı Yer	Dil	Din	İrk	Öğrenim Du
1	Pinhan	Çocuk; Genç										
2	Dürri Baba	Yaşlı	Erkek	Derviş				Denizli				
3	Ahu											
4	Pinhan'ın Anası	Orta Yaş	Kadın		Dul	5						
5	Kul Hüseyin		Erkek	Derviş				Denizli				
6	Dulhani Hasan		Erkek	Derviş				Denizli; İstanb				
7	Budala Tosun		Erkek	Derviş				Denizli				
8	Dertli Hagopik	Genç; Orta Yaş	Erkek	Derviş				Denizli				
9	Tokatlı Lutfi		Erkek	Derviş-Aşçı				Denizli				
10	Kul Yusuf		Erkek	Derviş-Aşçı				Denizli				
11	Gönübol Baba		Erkek	Derviş								
12	Ohannes Usta		Erkek	Sarraf	Evli	4						
13	Dikran	Genç	Erkek									
14	Cevizçi Tahir		Erkek	Seyyar İğki Satı				İstanbul				
15	Nevres	Çocuk; Genç	Kadın					İstanbul				
16	Sefih Ali		Erkek	Hırsız				İstanbul				
17	Beberuhi Rıza		Erkek	Bekçi				İstanbul				
18	Nakış-ı Nilgar	Genç	Kadın					İstanbul				
19	Civan Ömer	Genç	Erkek					İstanbul				
20	Kevser Nine	Yaşlı	Kadın	Şifacı				İstanbul				

Tablo 2. İskender romanı şahıs tablosu.

Table 2. İskender novel person table.

Kimlik	Karakter İsimi	Yaş Durumu	Cinsiyet	Meslek	Medeni Hal	Çocuk Sayısı	Doğduğu Yer	Yaşadığı Yer	Dil	Din	İrk	Öğrenim Du
1	İskender (Aleksander)	Çocuk; Genç	Erkek	Mahkum	Bekar		1 İstanbul	İstanbul; Londra	İngilizce; Kürtçe	Müslüman	Türk	İlise
2	Pembe Kader (Bebek)	Çocuk; Kadın	Kadın	Kuaför Çırağı	Evli		3 Urfa (Köy)	İstanbul; Londra	İngilizce; Kürtçe	Müslüman	Kürt	İlkokul
3	Cemile Yeter (Bebek)	Çocuk; Kadın	Kadın	Ebe	Bekar		0 Urfa (Köy)	Urfa (Kırsal)	Kürtçe; Türkçe	Müslüman	Kürt	İlkokul
4	Adam	Genç; Orta Yaş	Erkek	İğci	Evli		3 İstanbul	Abu Dabi; İstar	İngilizce; Rusça	Müslüman	Türk	İlise
5	Esmâ	Bebek; Çocuk; Erkek	Erkek		Evli		2 İstanbul	İstanbul; Londra	İngilizce; Kürtçe	Müslüman	Türk	İlisans
6	Yunus	Bebek; Çocuk; Erkek	Erkek	Müzişyen	Bekar		0 Londra	Londra	İngilizce; Türkçe	Müslüman	Türk	İlisans
7	Tobiko	Genç	Erkek	Öğrenci	Bekar		Londra	Londra				
8	Kaptan	Genç	Erkek	Öğrenci	Bekar		0 Londra	Londra	İngilizce			İlisans
9	Berzo	Orta Yaş; Yaşlı	Erkek	Çiftçi	Evli		8 Urfa (Köy)	Urfa (Kırsal)	Kürtçe; Türkçe	Müslüman	Kürt	İlkokul
10	Roksana (Eleni)	Çocuk; Genç	Kadın	Dasçı	Bekar		0 Bulgaristan	Abu Dabi; Lonc	Bulgarca; İngilizce		Bulgar	İlise
11	Elias	Orta Yaş	Erkek	Aşçı	Dul		0 Beyrut	Beyrut; Londra		Ortodoks Hrist		
12	Hediye	Çocuk; Genç	Kadın		Bekar		0 Urfa (Köy)	Urfa (Kırsal)	Kürtçe; Türkçe	Müslüman	Kürt	
13	Kate	Çocuk; Genç	Kadın		Evli		1 Londra	Londra	İngilizce			
14	Tom	Çocuk	Erkek		Bekar		Londra	Londra	İngilizce			
15	Cemile	Çocuk	Kadın	Öğrenci	Bekar		Londra	Londra	İngilizce	Müslüman		
16	Leyla	Çocuk	Kadın	Öğrenci	Bekar		Londra	Londra	İngilizce	Müslüman		
17	Rita	Orta Yaş	Kadın	Kuaför	Bekar		Jamaika	Londra				
18	Tank	Çocuk; Genç; C	Erkek	Bakkal	Evli		2 İstanbul	Hamburg; İstar	İngilizce; Türkçe	Müslüman	Türk	
19	Meral	Orta Yaş	Kadın	Ev Hanımı	Evli			İstanbul; Londra	Türkçe	Müslüman	Türk	
20	Bilal	Orta Yaş	Erkek	İğci	Evli			Londra	İngilizce; Türkçe	Müslüman	Türk	
21	Ferit	Genç	Erkek	Öğrenci	Bekar		Fas					
22	Arşad	Genç	Erkek	Örenci	Bekar		Pakistan	Londra	İngilizce	Müslüman		

İstanbul özleminin yakasına yapıştığını ifade ederek bu şehrin ondaki yerini anlatmıştır³. Yazarın hayatında önemli olan Londra şehri İskender romanında 70 karakterin 36'sının yaşadığı şehirdir (Tablo 2). Şehrin Aynaları romanında 34 karakterden 13'ü İspanya'da, Araf romanında ise 51 karakterin 28'si ABD'nin Boston şehrinde yaşamaktadır. Ayrıca bu romanda 51 karakterden kadın olanların sayısı 28'dir ve bunlardan 23'ü gençtir. Şafak'ın Boston'da bulunduğu zamanlardaki bir üniversitenin kadın çalışmaları grubunda yer almasının bunda etkili olduğu ifade edilebilir. Baba ve Piç romanında 36 karakterin 11'i ABD'de yaşamakta iken romanın konusuna bağlı olarak bu 11 karakterden 7'si Ermeni kimliği ile yansıtılmıştır. Ermeni meselesinin yoğun işlendiği bu romanda ilginç diğer bir husus ise romandaki toplam 11 Ermeni'den 7'sinin ABD'de yaşıyor olması, Ermeni meselesinde diasporanın daha etkin olduğu izlenimini de bizlere yansıtmıştır. Zaten Şafak Baba ve Piç romanı ile ilgili bir röportajında Türkiye Ermenileri ile Diaspora Ermenileri arasında fark olduğunu, oradaki bir Ermeni gencin büyüklerinden duyduğu ve öğrendiklerini sürekli hafızasında taze tutmasını "çok yaşlı bir hafızası" vardı şeklinde ifade etmiş ve bu gencin romanda geçtiğini de cümlesine eklemiştir⁴. Guadalupi ve Shugaar (2008) "Ekvator Hikâyeleri" kitabında enlemin bir kader olduğunu, dünya tarihinin hemen her zaman kırk beş derece kuzey enlemi etrafında konumlanan bakış açısı ile yazıldığını ifade etmişlerdir. Ayrıca otuz ile altmış derece enlemleri arasında uzanan kuşağın da dünya tarihi üzerinde bir tekel kuramamış olsa da dünya tarihinin yazımını üstlenerek bu konuda gerçek bir tekel olduğunu ifade etmişlerdir. Genel itibari ile günümüz dünyası için de halen genel olarak geçerliliğini koruyan bu ifadenin izdüşümünü gerek yukarıda alıntı yapılan cümle ile gerekse Elif Şafak'ın roman analizlerinde görmek mümkündür. Bu durum romanlar ve hikâyelerin yeryüzünün hikâyesine paralel bir gidışat göstermekte olduğuna delil olarak sunulabilir.

Bit Palas romanının ise bir İstanbul şehri romanı olduğu 59 karakterin 38'inin İstanbul'da yaşıyor olmasından da anlaşılmaktadır. Roman karakterlerinin cinsiyet bağlamında analizlerine bakıldığında romanların çoğunda erkek karakterlerin sayısı daha fazladır, Araf ve Mahrem romanları gibi bazı romanlarda ise kadın sayısının baskın olduğu görülmektedir. Örneğin Araf romanında 51 karakterin 28'i kadın iken, Ustam ve Ben romanında 71 karakterden 58'ini erkekler teşkil etmiştir.

İskender romanın şahıs analizi yapıldığında şahıslarla, romanın coğrafi olarak ana konusu olan göç, göçün nedenleri ve sonuçları arasında bağlar olduğu gözlemlenmiştir. Göçün en belirgin sebebi olarak ekonomik sebepler görülen romanda, farklı ülkelerden İngiltere'ye 22 erkek 9 kadının göç ettiği tespit edilmiştir. Bu durum iş bulma amacı ile göç edilen ülkelere erkek nüfus ağırlıklı bir göç hareketinin olduğu bilgisi ile örtüşmektedir. Doğanay vd. (2007) bunun nedeni olarak geleneksel yaşam biçiminin sürdürüldüğü toplumlarda ev dışında çalışma ve evin geçimini sağlama gibi görevlerin erkeklere özgü bir sorumluluk olarak kabul edilmesi düşüncesi olduğunu ifade etmişlerdir. Her ne kadar erkek göçmen sayısı fazla olsa da göç hareketlerine katılan kadınların sayısı azımsanamayacak boyuttadır ancak kadın göçünün analizinde farklı yaklaşımlar sergilendiği görülmektedir. Kadının dünya, ülke ve toplumdaki yeri ile ilgili olarak

son yıllarda artan tartışma ve çalışmaların daha ziyade feminist coğrafya kapsamında incelendiği ifade edilebilir. Romanlarda geçen coğrafi terimler aşağıdaki Aşk romanı örneğindeki tabloda da (Tablo 3) görüldüğü gibi tür, alt tür ve kullanım şekli ile ilgili olarak analiz edilmiştir.

Tablo 3. Aşk romanı terim tablosu.
Table 3. Aşk novel term table.

Coğrafi Terim	Tür	Alt Tür	Kullanım Şekli
4 Kıta	Fiziki Coğrafya	Jeomorfoloji	Coğrafi Unsur
5 Gece- Gündüz	Genel Coğrafya	Dünya'nın Hareketleri	Benzetme
6 Uçurum	Fiziki Coğrafya	Jeomorfoloji	Mecaz
7 Mevsim	Fiziki Coğrafya	İklim	Coğrafi Unsur; Mecaz
8 Evren	Genel Coğrafya		Coğrafi Unsur
9 Güneş	Fiziki Coğrafya	İklim	Benzetme; Deyim
10 Pusula	Genel Coğrafya		Benzetme; Mecaz
11 Soğuk	Fiziki Coğrafya	İklim	Coğrafi Unsur
12 Yel	Fiziki Coğrafya	İklim	Coğrafi Unsur; Mecaz
13 Kainat	Genel Coğrafya		Benzetme; Coğrafi Unsur
14 Yol	Beşeri Coğrafya	Yerleşme	Coğrafi Unsur; Mecaz
15 Umman	Fiziki Coğrafya	Hidroğrafya	Benzetme
16 Yıldız	Genel Coğrafya		Benzetme
17 Su	Fiziki Coğrafya	Hidroğrafya	Benzetme; Coğrafi Unsur;
18 Kuyu	Beşeri Coğrafya	Hidroğrafya	Coğrafi Unsur
19 Toprak	Fiziki Coğrafya		Coğrafi Unsur
20 Kervansaray	Beşeri Coğrafya	Nüfus, Göç, Ticaret	Coğrafi Unsur
21 Dolunay	Genel Coğrafya		Coğrafi Unsur
22 Rüzgar	Fiziki Coğrafya	İklim	Coğrafi Unsur
23 Ay	Genel Coğrafya		Coğrafi Unsur
24 Bulut	Fiziki Coğrafya	İklim	Coğrafi Unsur
25 Fırtına	Fiziki Coğrafya	İklim	Coğrafi Unsur
26 Harita	Fiziki Coğrafya		Benzetme; Coğrafi Unsur;
27 Dağ	Fiziki Coğrafya	Jeomorfoloji	Benzetme; Mecaz
28 İklim	Fiziki Coğrafya		Benzetme; Coğrafi Unsur;
29 Karayel	Fiziki Coğrafya	İklim	Coğrafi Unsur
30 Çöl	Fiziki Coğrafya		Coğrafi Unsur

Coğrafya günlük hayatın ve konuşma dilinin de konusudur ayrıca birçok bilim dalının ortak kullandığı terimlere sahiptir. Bu nedenlerden dolayı metinler içerisinde özellikle günlük dilde fazlası ile kullanılan ya da genel geçer anlamda kullanılan terimlere yer verilmemeye çalışılmıştır. Ancak ilgili terimler direkt coğrafya ile ilişkilendirilmişse analizde kendine yer bulmuştur. Terim analizlerinin daha nitelikli olarak yapılabilmesi amacı ile gerçekleştirilen bu seçimler sonucunda metinlerde fiziki coğrafya terimlerinin ağırlığı ortaya çıkmıştır. Terim analizlerinde kullanılan coğrafi terimlere örnekler verecek olursak, harita, seyyah, göl, vadi, suküre, pusula, sağanak, atmosfer, tropikal enlem, vadi rüzgarları, ekoturizm, diaspora, kasaba, yöre, mezra, toprak kayması, sel, deprem vb.

Coğrafi terimlerle ilgili seçim sınırlandırılmasına rağmen romanların terim analizleri yapıldığında ilginç ve anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Fiziki coğrafya ile ilgili terimlerin önemli bir kısmının iklim ile ilgili olduğu analiz sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Örneğin Pinhan romanında toplam 37 terimin 29'u fiziki coğrafya konuları ile ilgili iken bunlardan da 14'ü iklim ile ilgili terimlerdir. Mahrem romanında toplam 55 terimden 38'i fiziki coğrafya, 14'ü iklim, Baba ve Piç romanında toplam 37 terimin 23'ü fiziki coğrafya 13'ü iklim, Siyah Süt romanında toplam 41 terimin 29'u fiziki coğrafya, 13'ü iklim ve Aşk romanında da toplam 61 terimin 42'si fiziki coğrafya, 15'i iklim ile ilgili terimlerdir. Diğer tüm romanlarda da iklim ile ilgili terimler bu yoğunlukta olmasa da yer almaktadır. Bu durumun sonucu olarak romanlarda fiziki coğrafya konularından iklimin en çok kullanılan coğrafi konu olduğu ortaya çıkmaktadır. Romanlarda sayısı fazla olan diğer fiziki coğrafya terimleri ise hidroğrafya ve jeomorfoloji konuları ile ilgilidir. Mahrem romanında hidroğrafya 9, jeomorfoloji 7, İskender romanında hidroğrafya 6, jeomorfoloji 6, Aşk roma-

³<http://www.elifsafak.us/roportajlar.asp?islem=roportaj&id=76> son erişim tarihi 19.08.2017

⁴<http://www.metiskitap.com/catalog/interview/2949> son erişim tarihi 19.08.2017

nında hidrografya 10, jeomorfoloji 7, Şehrin Aynaları romanında ise hidrografya 5, jeomorfoloji 5 terimle yer almaktadır. Diğer romanlarda da bu yoğunlukta olmamakla birlikte yine hidrografya ve jeomorfoloji ile ilgili terimlere rastlanmaktadır. Fiziki coğrafya konuları olan toprak, bitki örtüsü ve fauna gibi konular da romanlarda kendine yer bulmasına rağmen kullanımını azdır. Yalnızca Ustam ve Ben romanında, biraz da romanın içeriği ve kurgusu dolayısı ile toplam 97 terimden 46'sının fauna ile ilgili terimler olduğu ifade edilebilir. Fauna konusu romanlarda Mahrem romanındaki gibi **"Her gün, kızıklar dolusu samur ölüsü yığılırdı Yakutsk gümrüğüne"** (s. 65) ağırlıklı olarak hayvan isimleri şeklinde kullanılmıştır.

Terim analizleri sonucunda ortaya çıkan bir diğer sonuç kullanılan bu terimlerin bizzat coğrafi unsurlar olarak metinlerde yer almalarının dışında benzetme ya da mecaz olarak da metinlerde geçmeleridir. Araf romanındaki **"Buz parçacıkları yapıştı bıyıklarına, saçaklardan aşağı uzanan sarkıtlar gibi."** (s.122) veya Ustam ve Ben romanındaki, **"Sinan'dan sonra karşısına çıkan en akıllı adamdı çeribaşı. Ustasının aklı sakın, dipsiz bir göl gibiyken, Balaban'ınki yatağına sığamayan çalkantılı, hırçın bir nehirdi."**(s.240) de görüldüğü gibi. Bu durumu coğrafi terimlerin romanların anlatımına kattığı artı değer olarak görmek mümkündür. Örneğin Pinhan romanında geçen 37 terimden 14'ü benzetme ya da mecaz olarak kullanılırken, Aşk romanında 61 terimden 20'si, Araf Romanında 46 terimden 17'si bu şekilde kullanılmıştır. Tüm romanlarda terimlerin benzer kullanım şekillerine rastlanmaktadır. Mahrem romanında 55 terimden 14'ü, İskender romanında 42 terimden 14'ü ve Şehrin Aynaları romanında 38 terimden 13'ü benzer mahiyettedir. Şafak bir röportajında Firarperest kitabı hakkında sorulan soruya cevaben *"...Ama ben galiba daha ziyade bir 'ada' olarak değerlendiriyorum. Yazı kocaman bir okyanus, uçsuz bucaksız, her kitap ziyaret edilecek bir kıta. Keşfedilecek bir diyar. 'Firarperest' ise bence görmeye değer bir ada, durup zaman geçirmeye, düşünmeye teşvik eden."* şeklinde açıklayarak, coğrafya terimleri ile edebiyat arasındaki bağı bize göstermiştir⁵.

Romanlarda bazı terimlerin hem coğrafi unsur olarak hem de benzetme, mecaz ya da atasözü olarak edebiyatta kullanıldığı da görülmektedir. Araf romanındaki örnekteki gibi: **"Bilge, sel gelmeden hendek kazar!"** (s244, Fas atasözü)

3. Romanların Mekan Analizleri ve Haritaları

Coğrafya bilimi ilk zamanlarından itibaren lokasyon, yön, mesafe ve yeryüzündeki özelliklerin yayılışı gibi mekânsal özelliklere ilgili olmuştur. 18. Yüzyılda Immanuel Kant'ın dikkatini çekmesinden sonra coğrafyada mekân odak noktası haline gelmiştir. Mekân coğrafyanın tüm konuları ile ilgilidir. Pattison, 1964 yılında yayınladığı "Coğrafyanın Dört Geleneği" makalesinde coğrafyayı dört geleneğe ayırmıştır ve bu geleneklerden biri de mekânsal gelenektir (Tümertekin ve Özgüç, 2016). Pattison'un ayırdığı diğer gelenekler olan yer bilimi, insan-yer ilişkisi, alan incelemeleri gelenekleri de mekânla ilişkilidir ancak mekânı ayrı bir gelenek olarak ele alması bilimin birçok alanında ve coğrafyada mekânın etkisinden ve giderek artan öneminden kaynaklanmaktadır. Alan, bölge, ülke, kıta, dünya, evren düzeyinde farklı ölçeklerde olabilecek bu mekânsal etkileme ve etkilenmeler roman yazarlarının eserlerini de etkileyen

bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çakır, 2007 yılında yazmış olduğu tezinde Şafak'ın farklı romanlarında geçen mekânların anlatımına etkisini şu şekilde ifade etmiştir;

"Şehrin Aynaları'nda Fortuna Sokağı belirsizliği, kimliksizliği ve talihi, İstanbul kaçıışı ve modernizmi, Mahrem romanında Hayali Fener Apartmanı gözlere açıklığı ve modernizmi, Pinhan romanında Dürri Baba tekkesi var oluşu veya döngüyü, Bit Palas romanında Bonbon Palas ise iç ve dış ayrımını veya modernleşme/dönüşümün diğer adını, Araf romanında Boğaziçi Köprüsü ise arada kalmışlığı temsil eder." (s.275)

Elif Şafak'ın 11 romanında geçen küçük ya da büyük ölçekli somut mekânlar Access ile veri tabanına aktarılmıştır. Romanındaki mekânlar tabloda kıta, ülke, şehir ve hangi coğrafi konuda geçtiğine göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma sonucunda yapılan analizlerde dikkatimizi çeken hususlardan biri; ilk basım yılı sıralamasına göre incelemeye aldığımız 11 roman, ülkeler bazında değerlendirildiğinde 2004 ve sonrasında yayınlanan kitaplarda geçen ülke sayısında daha önceki kitaplarda geçen sayıya göre artış olmuştur (Tablo 4). Bu artışta Şafak'ın ABD'de yazarlık eğitimi ile ilgili bir programa katılmasının etkisi de bulunmaktadır. Tabloda yer alan ülkeler romanlarda hem mekân ismi olarak kullanılan hem de siyasi, kültürel, ekonomik vb. tüm konularda geçen ülke isimleridir.

Tablo 4. Romanların basım yılına göre ülke sayısı.

Table 4. Number of countries by publication year.

KİTAP	BASIM YILI	ÜLKE SAYISI
PİNHAN	1998	3
ŞEHRİN AYNALARI	1999	17
MAHREM	2000	8
BİT PALAS	2002	14
ARAF	2004	30
BABA VE PİÇ	2006	30
SİYAH SÜT	2007	16
AŞK	2009	32
İSKENDER	2011	33
USTAM VE BEN	2013	28
HAVVANIN ÜÇ KIZI	2016	34

Her romanda doğup, büyüdüğü ve ait olduğu ülkesi Türkiye (201) en çok adı geçen ülke olarak karşımıza çıkmıştır. Daha sonra yine hayatın belirli dönemlerinde yaşamış olduğu ABD (76), İspanya (44) ve İngiltere (40) romanlarında en fazla geçen ülkelerdir. Türkiye'nin komşuları olan ve aynı zamanda uluslararası siyasi gündemde yer alan ülkeler Rusya (20), İran (19), Yunanistan (17) ve Irak (12), dünyanın en kalabalık ve başta ABD olmak üzere hemen hemen her ülkede nüfusu bulunan Hindistan (19) ve (Çin 11) sıklıkla bahsedilen ülkelerdir. Ayrıca turistik değerleri ile en çok bilinen ülkelerden olan İtalya (26) ve Mısır (14) tabloda en fazla bahsedilen ülkeler içerisinde üst sıralarda yer almaktadır. Türkiye, ABD, İngiltere ve İspanya sadece ülke ismi olarak değil aynı zamanda şehirleri, mahalleleri, sokakları ve buradaki binaları ile romanlarda mekân olarak kullanılmıştır.

Gerek millet gerekse kültür bakımından Türkiye'nin sıkı bağlar içinde olduğu Türk devletleri ile yakın komşumuz olan ancak uluslararası gündemde kendine fazla yer bulamayan Gürcistan, Bulgaristan, Ermenistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti romanlarda ülke olarak az bahsedilenlerdendir. Özellikle Baba ve Piç'te ve bir kaç romanında Ermeni meselesi konu olarak geç-

⁵<http://www.elifsafak.us/roportajlar.asp?islem=roportaj&id=347> son erişim tarihi 19. 08.201

mesine rağmen ülke olarak bu meselede Ermenistan değil özellikle ABD ve Türkiye gibi farklı ülkelerde yaşayan Ermeni karakterlerle, Türkiye'nin uluslararası ve tarihsel bir sorunu olarak işlenmiştir.

Bu makalede romanların mekân analizleri ve haritalaması yapılırken Elif Şafak'ın üç romanı Pinhan, Araf ve Aşk romanları örnek romanlar olarak seçilmiştir. Romanların şahıs ve terim analizlerinden farklı olarak burada İskender romanı yerine Araf romanı seçilmiştir. Araf romanı yazarın Amerika'da aldığı eğitiminin de etkisi ile mekânı kullanma isteğinde (Tablo 4) bir sıçrama romanı olduğundan bu şekilde bir örneklendirmeye gidilmiştir. Bu sayede yazarın romanlarındaki mekân algısındaki değişimi daha bütüncül olarak görmek mümkün olacaktır.

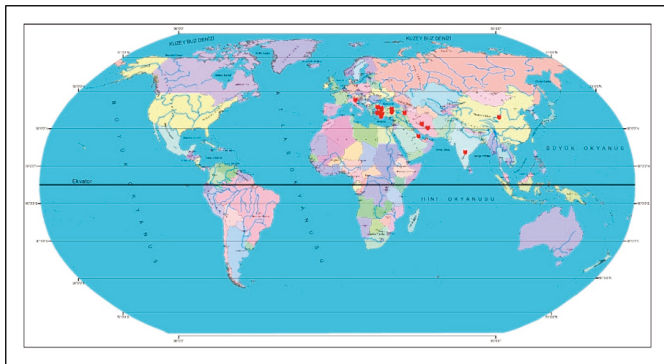
3.1. Pinhan

Pinhan mekân olarak en az ismin geçtiği ikinci romandır. Yazarın ilk romanı olan Pinhan'da tespit edilen mekânlar aşağıdaki tabloda (Tablo 5) yer almaktadır. Toplam 25 mekânın adı geçtiği bu tabloda bunların çoğu Anadolu'daki şehirler ve İstanbul'un semtlerine aittir. Denizli'de başlayan roman İstanbul'da gelişmiş, olaylar orada yaşanmış ve sonrasında yine başladığı yerde Denizli'de bitmiştir.

Tablo 5. Pinhan romanı mekân tablosu.

Table 5. Pinhan novel place table.

Mekan/Yer	Tür	Kıta	Bölge	Ülke	Şehir	Coğrafi Konu	Coğrafi Alt
Çin-i Mağın	Bölge	Asya		Çin		Ekonomik Coğ	
2 Bursa	Şehir	Asya		Türkiye		Ekonomik Coğ	Dokumacılık, T
3 İstanbul	Şehir	Asya		Türkiye		Kültür; Nüfus; Göç	
4 Anadolu	Bölge	Asya				Nüfus	
5 Amasya	Şehir	Asya		Türkiye		Yerleşme	
6 Horasan	Şehir	Asya	Orta Asya			Kültür; Nüfus;	
7 Edirne	Şehir	Avrupa		Türkiye		Kültür	
8 Manisa	Şehir	Asya		Türkiye		Kültür; Yerleş	
9 Denizli	Şehir	Asya		Türkiye		Ekonomik Coğ	Ulaşım
10 Üsküdar	İlçe	Asya		Türkiye	İstanbul	Bitki Örtüsü; K Din	
11 Kayseri	Şehir	Asya		Türkiye			
12 Mısır Çarşısı	Tarihi Mekan	Avrupa		Türkiye	İstanbul	Yerleşme	
13 Kapalı Çarşı	Tarihi Mekan	Avrupa		Türkiye	İstanbul	Yerleşme	
14 Cevahir Bedes	Tarihi Mekan	Avrupa		Türkiye	İstanbul	Ekonomik Coğ	Ticaret
15 Bahreyn	Ülke	Asya				Ekonomik Coğ	Ticaret
16 Golkonda	Şehir	Asya		Hindistan		Ekonomik Coğ	Ticaret
17 Çin	Ülke	Asya				Ekonomik Coğ	Ticaret
18 Rodos	Ada	Avrupa	Akdeniz			Ekonomik Coğ	Ticaret
19 Venedik	Ülke	Avrupa				Ekonomik Coğ	Ticaret
20 İran	Ülke	Asya				Ekonomik Coğ	Ticaret
21 Kirman	Şehir	Asya		İran		Ekonomik Coğ	Ticaret
22 Kafkasya	Bölge	Asya				Ekonomik Coğ	Ticaret
23 Van	Şehir	Asya		Türkiye		Ekonomik Coğ	Ticaret
24 Sakız	Ada	Avrupa				Yerleşme	

Şekil 1. Pinhan romanı mekân haritası.

Şekil 1. Pinhan novel place map.

Romanda İstanbul semtleri ile birlikte romanın kurgusunda önemli yer edinirken Ever'in (2009) de ifade ettiği gibi Denizli'nin romandaki hikâyelerin yürüyüşüne özel bir etkisi yoktur. Olayın geçtiği İstanbul'da en çok üzerinde durulan mekân Akrep

Arif Mahallesi'dir. Tabloda bu tür mekânlar yer verilmemiştir çünkü bu mekânlar romanın kurgusal mekânları olabileceği gibi belki geçmişte olsa da bugün var olmayan mekânlardır. Bu çalışmada mekânsal analiz yapabilmek için soyut mekânlar değil fiziksel karşılığı olan mekânlar ele alınmıştır. Kıta olarak sadece Asya ve Avrupa'nın yer aldığı (Şekil 1) bu romanda ekonomik coğrafya, kültür, nüfus, yerleşme, jeomorfoloji, bitki örtüsü konularının işlendiği görülmektedir.

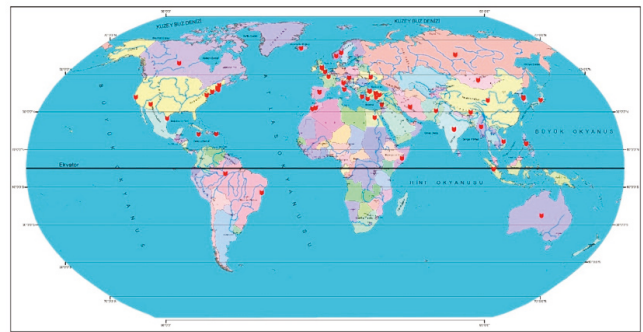
3.2. Araf Romanı

Romanda 88 mekân ismi tespit edilmiştir. Avustralya kıtası 1, G. Amerika 1, Afrika 4, Avrupa 23, Asya 25, K. Amerika 26 mekânıyla romanda yer almıştır (Tablo 6). Antarktika hariç her kıtadan mekânların yer aldığı romanda en fazla K. Amerika kıtasından mekânlar tespit edilmiştir. Bu durum yazarın o sırada K. Amerika'da bulunuyor olmasının romanın coğrafi mekânlarına yansımadır. Roman hem bu yönüyle hem de içeriğinde coğrafi unsurlardan kültür ve göç çok fazla işlendiği için kıtalar arası bir özellik taşımaktadır. Coğrafi konu dağılımı açısından roman, yerel saat farklarından kültür coğrafyasına, jeomorfolojiden yerleşme coğrafyasına, ekonomik coğrafyadan siyasi coğrafyaya bağlar oluşturarak geniş bir yelpazede konuları bünyesinde toplamış bir eserdir. Şafak'ın yazarlık hayatında bu roman yazarın küresel bir yazar kimliği kazanmasında belirgin bir yere sahiptir.

Tablo 6. Araf romanı mekân tablosu.

Table 6. Araf novel place table.

Mekan/Yer	Tür	Kıta	Bölge	Ülke	Şehir	Coğrafi Konu	Coğrafi Alt
İstanbul	Şehir	Asya		Türkiye		Ekonomik Coğ	
2 Fas	Ülke		K. Afrika	Fas		Kültür; Nüfus;	
3 Amerika	Kıta					Ekonomik Coğ	
4 Porta Riko	Ada	Kuzey Ameri	Orta Amerika			Ekonomik Coğ	
5 Somerville Bul Caddesi		Kuzey Ameri		A.B.D	Boston	Yerleşme	
6 Davis Meydanı	Meydan	Kuzey Ameri		A.B.D	Boston	Yerleşme	
7 İran	Ülke	Asya	Ortadoğu			Kültür	
8 Orta Asya	Bölge	Asya				Bitki Örtüsü	
9 Kore	Ülke	Asya	Uzakdoğu			Kültür	
10 Pearl Sokağı	Sokak	Kuzey Ameri		A.B.D	Boston	Yerleşme	
11 Hindistan	Ülke	Asya	Uzakdoğu			Kültür; Nüfus	
12 San Francisco	Şehir	Kuzey Ameri		A.B.D		Kültür	
13 Massachusetts Eyaleti		Kuzey Ameri		A.B.D		Nüfus; Yerleş	
14 Boston	Şehir	Kuzey Ameri		A.B.D		Ekonomik Coğ	
15 Northampton	Şehir					Kültür	
16 New York	Şehir	Kuzey Ameri		A.B.D		Yerleşme	
17 Balkanlar	Bölge	Avrupa				Genel Coğrafya;	
18 Atlantik Okyanus	Okyanus					Hydroğrafya	
19 Harvard Meydanı	Meydan	Kuzey Ameri		A.B.D	Şehir	Yerleşme	
20 Eyfel Kulesi	Yapı	Avrupa		Fransa	Paris	Ekonomik Coğ	
21 Ortadoğu	Bölge	Asya				Siyasi Coğrafya	
22 Türkiye	Ülke	Asya				Kültür; Siyasi C	
23 Avrupa	Kıta					Kültür; Siyasi C	
24 Somerville	Şehir	Kuzey Ameri		A.B.D	Boston	Yerleşme	

Şekil 2. Araf romanı mekân haritası.

Şekil 2. Araf novel place map.

Romanın mekân haritası oldukça yoğundur (Şekil 2). Yukarıda da bahsedildiği gibi Dünya üzerinde birçok ülke ve şehire romanda yer verilmiştir. Romanın ismi ile coğrafi bir ilişki kurmak

gerekirse "Araf" yerküre üzerinde mekân olarak bir yere bir kültüre ait olamama durumu Dünya'daki kimliğini ve kimlikleri mekânlar ve aidiyetler üzerinden sorgulama romanıdır. Yılmaz'ın (2007) da belirttiği gibi romanın işlenişinde seçilen Boston, bir öğrenci şehri olduğu için yalnızlık, yabancılık, kimlik sorgularının en iyi işlenebileceği mekânlardan biridir. Romanın ana karakterlerinden Ömer genel olarak Asya kıtasını, özelden ise kimilerine göre Ortadoğu kimilerine göre Anadolu'yu yansıtmakta, Abed Afrika'yı, Piyu Avrupa'yı ve Gail Amerika'yı temsil etmektedir. Bu temsil etme romanda, bahsedilen gençlerin doğup büyüdüğü kıtalar ve bu kıtaların onların kimlikleri üzerindeki etkisinde görülmektedir. Ömer kendini doğduğu mekâna ve kültüre ait hissedemeyen ancak göç ettikten sonra da bir o kadar onlara ait olduğu diğerleri tarafından vurgulanan, geleceği hakkında tutarsızlık sergileyen, modern bir kimlik çizmeye çalışan ve bocalayan Anadolu'nun sembolüdür. Abed ise yıllarca sömürülmüş, ezilmiş ve dışlanmış olmanın verdiği bir öfke ve hırs ile hem kimliğine sıkı sıkı sarılmış hem de içinde taşıdığı potansiyel gücü azimle ortaya çıkarmaya çalışan Afrika'yı simgelemektedir. Romanın sonunda mekânlar, kültürler, kimlikler arasında kalış, aidiyetsizlik İstanbul Boğazı'nda tam da Asya ile Avrupa Kıtalarının ortasında Gail'in intihar etmesiyle son bulmuştur. Görüldüğü gibi romandaki mekânlar ile romanın kurgusu arasında sıkı sıkıya bir bağ mevcuttur.

3.2. Aşk Romanı

Tabloda görüldüğü üzere (Tablo 7) romanda 78 mekân adı geçmiştir. Bu mekânlar en fazla K. Amerika (16) ve Asya (43) kıtaları üzerinde yer almaktadır. Afrika (7), Avrupa (10), G. Amerika (2) ise romandaki mekânların bulunduğu diğer kıtalardır. Ülke olarak romanın en belirgin mekânları ABD (10) ve Türkiye'dir (9) (Şekil 3). Romanda coğrafi konuların dağılımında en fazla kültür coğrafyası (41) hâkimdir. Sonrasında ise yerleşme (39), nüfus (18), ekonomik coğrafya (14) ve siyasi coğrafya (13) konuları gelmektedir. Romanda en fazla bahsedilen Asya kıtası kültür konularında 25 kez, Kuzey Amerika 7 kez, Avrupa 5 kez yer almıştır.

Tablo 7. Aşk romanı mekân tablosu.

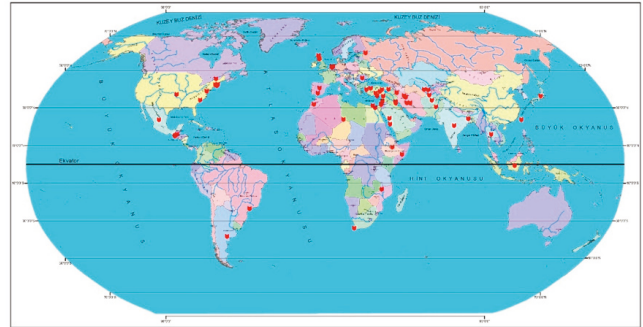
Table 7. Aşk novel place table.

Mekan/Yer	Tür	Kıta	Bölge	Ülke	Şehir	Coğrafi Konu	Coğrafi Alt K
A.B.D	Ülke	Kuzey Amerika				Yerleşme	
2 Northampton	Şehir	Kuzey Amerika		A.B.D		Kültür; Nüfus;	
3 Boston	Şehir	Kuzey Amerika		A.B.D		Yerleşme	
4 Rhode Adası	Ada- Eyalet	Kuzey Amerika		A.B.D		Yerleşme	
5 Smith Unversi	Universite	Kuzey Amerika		A.B.D		Kültür	Eğitim
6 Küçük Asya	Bölge	Asya				Kültür; Yerleşme	Tarihi Coğrafya
7 Massachusetts	Eyalet	Kuzey Amerika		A.B.D		Yerleşme	
8 İnan	Ülke	Asya	Ortadoğu			Ekonomik Coğ	Edebiyat , Hali
9 Tahrân	Şehir	Asya	Ortadoğu	İran		Kültür; Yerleşme	Edebiyat
10 Hollanda	Ülke	Avrupa				Kültür; Yerleşme	Edebiyat
11 Amsterdam	Şehir	Avrupa				Kültür; Yerleşme	Edebiyat
12 Anadolu	Bölge	Asya				Kültür; Nüfus;	Edebiyat
13 Konya	Şehir	Asya		Türkiye		Kültür; Yerleşme	Edebiyat
14 Kudüs	Şehir	Asya	Ortadoğu	İsrail, Filistin		Kültür; Siyasi C	
15 Tebriz	Şehir	Asya	Ortadoğu	İran		Nüfus; Yerleşme	
16 İskenderiye	Şehir	Asya		Mısır		Nüfus; Yerleşme	
17 Alamut Kalası	Kale	Asya	Ortadoğu	Tahrân	Kazvin	Kültür; Siyasi C	
18 Semerkand	Şehir	Asya		Özbekistan		Kültür; Nüfus;	
19 Arabistan	Bölge	Asya				Bitki Ortusu; İk	
20 Karadeniz Sahi	Bölge	Asya		Türkiye		Hydroğrafya; Je	
21 Bağdat	Şehir	Asya	Ortadoğu	İrak		Nüfus; Yerleşme	Göç
22 Guatemala	Şehir	Kuzey Amerika	Orta Amerika	Guatemala		Ekonomik Coğ	Turizm
23 Momostenang Köy		Kuzey Amerika	Orta Amerika	Guatemala		Kültür	Turizm
24 Babil	Şehir	Asya	Ortadoğu	İrak		Kültür	

Romanda geçen mekânların çoğu modern zamanların dervışı olarak adlandırabileceğimiz karakter Aziz Zahara'nın gezip bulunduğu yerlerdir. Bu nedenle hemen hemen her kıta her kültür romanın içinde yer bulmuş ve mekân bakımından zenginlik kazandırmıştır.

Aşk romanının mekân haritası incelendiğinde yoğunluğun Asya

kitasında özellikle Türkiye ve yakın çevresinde olduğu gözlenmektedir. Kitabın kurgusu içinde Mevlana yoğun olarak yer aldığı için beklenen bir sonuçtur. Asya kıtası dışında Avrupa, Kuzey Amerika, Afrika ve Güney Amerika'da romanın mekânsal hayat bulduğu yerler olarak dikkat çekmektedir. Kitabın ana karakterlerinden biri olan Aziz Zahara aracılığı ile dünyanın bilinen turistik yerleri kitapta yer edinmiştir.

Şekil 3. Aşk romanı mekân haritası.

Şekil 3. Aşk novel place map.

4. Sonuç

Edebiyat coğrafyası ve kartografyası ülkemizde henüz kendine yeterince yer bulamamış inceleme alanlarından biridir. Dünya çapında ise öneminden bahsedilmekle birlikte örnek çalışmalara 1990'lı yıllardan sonra ağırlık verilmiştir. Bu örneklerin çoğu hala edebiyat coğrafyasının tanımı, konusu ve içeriği hakkında iken yakın zamanlı çalışmalarda veri tabanlarının ve coğrafi bilgi sistemlerinin de çalışmalara dâhil edildiği görülmüştür. Coğrafya ve edebiyat birçok ortak konuyu farklı açılardan ele alan bilim dallarıdır. Ülkelerin ve toplumların doğru okunmasında bu iki bilim dalının vazifeleri göz ardı edilemez. Edebi eserlerde yer alan tasvirler ve mekân analizleri geçmişe ait bir belge niteliği taşımaktadır. Bu belgeleri coğrafi açıdan değerlendirme de diyebileceğimiz edebiyat coğrafyası sınırları zor çizilen bir alandır ancak doğru ve etkili kullanıldığında coğrafya öğretiminde çok güçlü bir yeri vardır.

Çalışmada toplanan veriler kullanılarak romanların şahıs ve terim analizleri yapılmış olup romanlarda geçen mekânların haritalaması da gerçekleştirilmiştir. Şahıs analizlerinde oluşturulan parametrelerden bazıları bazı romanlarda yer almadığından ilgili romanların şahıs analizlerinde istenilen verim alınamasa da roman karakterlerinin daha iyi işlendiği birçok romandan elde edilen verilerin analizlerden ilginç ve anlamlı sonuçlar çıkmıştır. Örneğin şahıs kadrosuna bakıldığında romanların çoğunda erkek cinsiyet hâkimken, Araf romanı kadın cinsiyetin fazla olduğu bir romandır. Şahısların yaşadıkları şehirler temel alındığında İstanbul şehri ağır basmaktadır. En fazla göç konusunun işlendiği İskender romanında 22 erkek 9 kadın karakterin İngiltere'ye göçü tespit edilmiştir. Romanda göçün nedeni olarak ekonomik sebepler daha fazla yer almaktadır. Bu bulgular bize romanlarda konu edilen coğrafi konular ile şahıslar ve mekânların aynı doğrultuda işlenebildiğini gösterirken yazarın da bu konudaki özverili çalışması dikkat çekmektedir. Bu bulgular coğrafi bilgilerin itina ile işlendiği romanları veya hikâyeleri coğrafya eğitiminin bir parçası olarak kullanabileceğimiz sonucunu göstermektedir. Bu yöntemlerle yazılmış eserler ders kitaplarındaki bilgilerin daha kalıcı ve aktif şekilde öğrenilmesini sağlayacaktır. Ayrıca coğrafi bilgilerin edebi eserlerde aktif

kullanımı okuyucu kitlesinin artmasına, yazarlar ve eserlerin de daha fazla tanınmasına katkı sağlayacaktır.

Terim analizleri sonucunda romanlarda fiziki coğrafya unsurlarının (özellikle de iklim konusuna ait unsurlarının) daha fazla yer aldığı, bunların da çok sık benzetmelerle ve mecazlarla içi içe bulunduğu ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere birçoğumuzun sıradan bilgi ya da günlük alışagelmış halde kullandığı coğrafi bilgiler ve terimler dilde ve yazıda kayda değer ölçüde kullanılmaktadır. Ayrıca coğrafi terimler romanlarda anlatımı güçlendirmek, mekânı daha iyi betimlemek ve edebi akıcılığı sağlamak hususunda etkili olmuşlardır.

Romanlardaki mekânların analizlerinden elde edilen haritalara göre Şafak'ın ilk romanları ve sonrakiler arasında dünyanın farklı ülkelerinin kullanımında sayısal bir artış gözlemlenmiştir. (Tablo 4) Bu artış özellikle yazarın Araf romanından sonra belirginleşmiştir. Mekânlar ülkeler ve şehirler bazında incelendiğinde Türkiye-İstanbul, İngiltere-Londra, ABD-Boston, İspanya-Avila gibi yazarın geçmişinde etkili olan ülke ve şehirleri eserlerinde işlediğini böylece eser- yazar- mekân arasında açık bir bağ bulunduğunu ve küreselleşmenin yazar üzerindeki etkisini kanıtlamaktadır.

Roman mekânlarında en fazla kullanılan kıtalara bakıldığında bu konuda coğrafi gerçeklerle örtüştüğü gözlemlenmiştir. İnsanların en fazla yaşadığı Kuzey Yarımküre ve özellikle orta enlemlerde yoğunlaşan bir mekânsal dağılım romanlarda göze çarpmaktadır. Mahrem romanı Sibiryâ ile bu sınırların dışına çıkmış olsa da genellemeyi bozmamıştır. Ayrıca romanlarda tespit edilen şahısların çoğunluğunun Asya kıtasında yaşadığı da görülmüştür. Romanlar ayrı incelendiğinde de Araf romanı dışında yine Asya kıtası en fazla şahıs barındıran kıtadır. Araf romanında ise Kuzey Amerika kıtası ön plana çıkmaktadır.

Sonuç olarak edebiyat coğrafyası dünyaya ve insana dair mesele ve sorunların anlaşılması, değerlendirilmesi ve çözümünde insana ve insanlığa yer, yol ve yön gösterebilecek bilimsel bir yaklaşım olarak ele alınmalıdır. Coğrafya ve coğrafyacılar için ise akademik açıdan yeni bir dünyanın kapılarını açan ilgi çekici akademik bir çalışma alanı olmanın yanı sıra yazarların ve eserlerin popülerliği doğrultusunda coğrafyanın daha popüler ve ilgi çekici olmasını sağlayacak, coğrafyayı herkes için coğrafya yaklaşımına daha da yakınlaştıracaktır. Gerek coğrafyanın önemini anlaşılmasında gerekse dünya, ülke, toplum ve insanların sorunlarının çözümünde edebiyat coğrafyası, insanlığa farklı ve özgün olacak şekilde bilimsel bir pencere olarak açılmalıdır.

Kaynakça

- Daniel, A., Isabel, Q. A. (2013). Studying Urban Space and Literary Representations Using GIS. *Social Science History*, 37/4.
- Coşkun, S. (2010). Sezai Karakoç'un Şiirleri Üzerinde Edebiyat-Medeneiyet-Coğrafya İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme. *Turkish Studies*. Volume 5/1.
- Çakır, V. (2007). Elif Şafak'ın Romanlarının Tematik Açısından İncelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yüksek Lisans Tezi.Van.
- Doğanay, H., Şahin, İ. F., Özdemir, Ü. (2007). Feminist Coğrafya ve Kadın Göçmenler. *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı 17, Erzurum
- Ever, M. (2009). Elif Şafak'ın Romanlarında Görülen Klasik Türk Edebiyatı Dönemi Kültür Unsurları. *Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi*, Adana.
- Guadalopi, G. Shugaar, A. (2008). *Ekvator Hikayeleri*. Özgüç, N. (çev.). Tübitak Yayınları, Ankara.

- Hones, S. (2017). *Literary Geography*. The International Encyclopedia of Geography, John Wiley & Sons,
- Kaçmaz, P. (2017). Edebi Metinlerde Coğrafi Perspektif, Elif Şafak Romanlarının Analizi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya
- Kaçmaz, P., Kaçmaz, M. (2017). Edebiyat Coğrafyası, Elif Şafak Romanlarında Coğrafi Unsurlar. *Journal of Strategic Research in Social Science*, Volume 3, Issue 4.
- Kefeli, E. (2009). Coğrafya Merkezli Okuma. *Turkish Studies*, Volume 4/1.
- Peraldo, E. (2016). *Literature and Geography: The Writing of space throughout History*. Cambridge Scholars Publishing, UK
- Piatti, Barbara, Reuschel Anne-Kathrin, Hurni Lorenz. (2009). *Literary Geography or How Cartographers Open Up A New Dimensions for Literary Studies*. Institute of Cartography, ETH Zurich, Switzerland
- Reuschel, A. H., Piatti, B., Hurni L. (2013). *Modelling Uncertain Geodata for the Literary Atlas of Europe*, DOI: 10.1007/978-3-642-29770-0_11, Springer-Verlag, Berlin Heidelberg.
- Şafak, E. (2007). *Araf*. (Çev. BİÇEN A.), Metis Yayınları, İstanbul
- Şafak, E. (2007). *Siyah Süt*. Doğan Kitap, İstanbul
- Şafak, E. (2009). *Bit Palas*. Doğan Kitap, İstanbul
- Şafak, E. (2009). *Aşk*. (Çev. US Yiğit K.). Doğan Kitap, İstanbul
- Şafak, E. (2010). *Pinhan*. Doğan Kitap, İstanbul
- Şafak, E. (2010). *Mahrem*. Doğan Kitap, İstanbul
- Şafak, E. (2010). *Baba ve Piç*. (Çev. BİÇEN Aslı). Doğan Kitap, İstanbul
- Şafak, E. (2011). *İskender*. (Çev. KORUGAN Omca A.), Doğan Kitap, İstanbul
- Şafak, E. (2013). *Ustam ve Ben*. (Çev. KURUGAN Omca A.), Doğan Kitap, İstanbul
- Şafak, E. (2014). *Şehrin Aynaları*. Doğan Kitap, İstanbul
- Şafak, E. (2016). *Havva'nın Üç Kızı*. (Çev. KURUGAN Omca A.). Doğan Kitap, İstanbul
- Özgüç, N., Tümertekin, E. (2010). *Coğrafya Geçmiş- Kavramlar- Coğrafyacılar*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Tümertekin, E., Özgüç, N. (2016). *Beşeri Coğrafya; İnsan, Kültür, Mekan*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Yılmaz, B. (2007). Elif Şafak'ın Romanlarında Mekan Öğesinin Zaman-Kiş ve Olay Bağlamında İncelenmesi. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

İnternet Kaynakları

- <http://www.elifsafak.us/roportajlar.asp?islem=roportaj&id=76> son erişim tarihi 19.08.2017
- <http://www.elifsafak.us/roportajlar.asp?islem=roportaj&id=347> son erişim tarihi 19. 08.2017
- <http://www.metiskitap.com/catalog/interview/2949> son erişim tarihi 19.08.2017
- <https://www.literarygeographies.net/index.php/LitGeogs> son erişim tarihi 09.08.2019